

بزرگداشت مقام خیام

رضا نشانی مقدم

کارشناس ارشد زبان و ادبیات فارسی

□ جامی‌ست که عقل آفرین می‌زندش

صد بوسه ز مهر بر جبین می‌زندش

این کوزه گر دهر چنین جام لطیف

می‌سازد و باز بر زمین می‌زندش

مجله‌ی حافظ با نشر «ویژه‌نامه»ی خیام در اردیبهشت ۱۳۸۵، نشان داد که خیام، شخصیتی‌ست چون سعدی، حافظ و مولوی که در همه زمان و مکان از او به نیکی و نیک‌نامی یاد می‌کنند و برای او اهمیت فراوانی قایل هستند که خود موجب افتخار همه‌ی فارسی‌زبانان و ساکنان کشورهای همسایه از چهار جهت مرز جغرافیایی وطن ما بوده و خواهد بود.

شهرت خیام عالم‌گیر شده و همه‌ی دانشمندان جهان از ترجمه‌ی اشعار و آثارش بهره‌های کافی و وافیه می‌برند. علاوه بر این گروه، نگارگران و خطاطان چیره‌دست، تمام هنر خود را برای ترسیم اندیشه و نگارش اشعار او به‌کار می‌گیرند؛ و برای تزئین بهتر آثارش همت می‌گمارند، و از دل و جان مایه می‌گذارند تا شاید دین خود را هرچند اندک ادا نمایند.

آخرین روزهای ماه اردیبهشت هر سال، روز بزرگداشت خیام را در زادگاه و آرامگاه او در نیشابور برگزار می‌کنند. جای بسی افتخار است که هم‌زمان در کشورهای اروپایی، آسیایی و سایر ممالک این کره‌ی خاکی نیز، این مراسم باشکوه برگزار می‌شود که باید به همه‌ی این عزیزان و بزرگواران دست مریزاد و خسته نباشید گفت که انشاءالله موجب شگفتن گل شادی بر لبان این خفته‌ی همیشه بیدار در همه‌ی اعصار بوده و خواهد بود.

می‌دانید که تذکره‌نویسان درباره‌ی حیات و خصوصیات خیام مطالب متنوع و گوناگونی نوشته‌اند و هر کدام بنا به روایات از زمان اشتها این شاعر بزرگ تا کنون، از قول متعصبان مذهبی آن دوره و نظر آنان درباره‌ی آثار و رباعیاتش، بی‌طرفانه به قضاوت نشسته و تفاسیر محققانه‌ی بی‌رشته‌ی تحریر درآورده و هرگونه پیش‌داوری را به عهده‌ی آیندگان گذاشته‌اند و در حقیقت کار جوانمردانه‌ی بی‌انجام داده‌اند و به‌علت تعصبات، رباعیات این حکیم یگانه‌ی دوران مورد طعن و لعن قرار می‌گرفت و از درجات علمی و ادبی وی سخنان سودمندی به میان نمی‌آمد.

«حکیم ابوالفتح غیاث‌الدین عمر بن ابراهیم خیام» نام، کنیه، لقب و نسبی‌ست که تذکره‌نویسان محقق و مطلع ذکر کرده‌اند. او در حدود سال ۴۰۷ هجری در نیشابور متولد شده و تحت تعلیم امام موفق نیشابوری رشد و نمو نموده و با خواجه نظام‌الملک و حسن صباح هم درس بوده و در سال‌های ۴۲۷ و ۴۲۸ از محضر شیخ‌الرئیس ابوعلی سینا بهره‌مند شده و آن‌گاه در کلیات علوم عصر خود مسلط و در حکمت و نجوم و ریاضی مشهور خاص و عام گردیده است و در سال ۴۶۷ به دستور سلطان

جلال‌الدین ملک‌شاه سلجوقی، به اصلاح و تعدیل تقویم فارسی همت گمارده و آن‌گاه تقویم جلالی که در متن گاه‌شماری شمسی‌ست را از روز دهم رمضان سال ۴۷۱ هجری بنیاد نهاد.

خیام علاقه‌ی زیادی به سفر داشته و در مدت حیات پرپرکتش به بلخ، هرات، اصفهان و حجاز سفرهایی کرده و سرانجام در سال ۵۱۷ هجری، یعنی در سن ۱۱۰ سالگی (که البته جای شک و تردید است که آیا حکیم خیام واقعاً صد و ده سال عمر کرده است یا خیر) در زادگاه خود وفات یافت؛ و در بقعه‌ی امام‌زاده محروق در نزدیکی نیشابور که امروز متصل به این شهر گردیده و مطاف اهل علم و عرفان و هنر عالم است؛ مدفون شد.

خیام دارای آثار علمی و ادبی فراوانی‌ست که بسیار ارزشمند هستند. رسایل او را به هفده رساله‌ی مفید و جاودانه تقسیم و ذکر کرده‌اند که هر یک از آن‌ها دارای مطالب مفید و فراوانی‌ست که تمامی آن تا به امروز مورد استفاده‌ی دانشمندان و محققان قرار گرفته و می‌گیرد که در این مقال حتا ذکر مختصر آن هم نخواهد گنجید؛ لاجرم دوست‌داران آثار خیام باید به کتاب‌خانه‌های معتبر مراجعه نمایند و البته بر اهل قلم و علاقه‌مندان این آثار پوشیده نیست که تمامی آن‌ها به اکثر زبان‌های زنده‌ی دنیا ترجمه شده و به جرات می‌توان گفت که هیچ زبان زنده‌ی دنیا نیست که رباعیات بی‌بدیل خیام به آن ترجمه نشده باشد.

تعداد رباعیاتی که به خیام نسبت داده‌اند در چاپ‌های مختلف متفاوت است و گاه به هزار هم می‌رسد ولی خیام‌شناسان و دل‌سوختگان آثار او به استناد تحقیقاتی که از طریق علمی و روش صحیح سبک‌شناسی معمول داشته‌اند؛ شماره‌ی رباعیات اصیل خیام را از ۱۷۸ بیش‌تر نمی‌دانند و بقیه‌ی رباعیات منسوب به وی را بی‌اعتبار دانسته‌اند. البته سراینده‌گان این رباعیات، گمنام و ناشناخته‌اند و مسلماً کتاب قطوری به نام رباعیات خیام موجب فروش و سود بیش‌تر ناشران و سردرگمی خوانندگان خواهد بود که این موارد به هیچ وجه از ارزش و اعتبار حکیم نیشابور نخواهد کاست. آنان که محیط فضل و آداب شدند

در جمع کمال شمع اصحاب شدند

ره زمین شب تاریک نبردند برون

گفتند فسانه‌ی بی و در خواب شدند

